

Språkets gylne middelvei

De fleste fagområder har både eget fagspråk og stammespråk. Fagspråket er presist og saklig og sikrer effektiv kommunikasjon mellom fagfolk. Stammespråk er internsjargong og omfatter uskrevne regler for hvordan man ordlegger seg. Stammespråk kan være forvirrende nok når man kommuniserer med kolleger, men hva skjer når statlig ansatte bruker stammespråk utad? Jo, da skjærer det seg.

Stammespråk benyttes oftest av en avgrenset gruppe mennesker som driver med det samme, det være seg Twitter og Facebook, såkalt rosa-blogging eller, i mitt tilfelle, jus. Det er krydret med begreper som er spesielle for det aktuelle sosiale eller faglige området. Disse begrepene har ofte konnotasjoner og betydninger som folk utenfor gruppen ikke forstår. Det er likevel viktig å skille mellom fagspråk der man bruker faguttrykk, og identitetsskapende stammespråk der ordvalg og språkbruk reflekterer gruppen man tilhører.

Juristenes stammespråk

Juristenes stammespråk omfatter ikke bare begreper, men også uskrevne regler for verbbruk (helst passiv form), henvisninger til lovhjemler i flytende tekst («jf. forskriften § 23-2 første ledd annet punktum») og ord som ville ha gjort Ibsen stolt («herunder», «således», «påberopes», «formodningen mot seg»). Vi er aldri bastante i våre uttalelser («fristen anses overholdt»), men likevel skråsikre på alle anførsler («det framgår klart av teori og følgende kjennelser [...]», og det forekommer undertegnede vanvittig at en offentlig etat ikke legger gjeldende rett til grunn»).

Staten som autoritet

Hvorfor er egentlig det identitetsskapende stammespråket så viktig for juristene? Staten har tradisjonelt vært en institusjon med mange jurister og advokater, og måten det offentlige ordlegger seg på, har i lange tider reflektert dette. Staten skal være en autoritet, den skal være distansert og objektiv, og det tunge språket signaliserer at staten er overordnet alt annet. Målet har vært å skape juridisk vanntette tekster, opprettholde respekt for loven og befeste inntrykket av staten som noe uangripelig.

I motsetning til det private næringsliv har ikke det offentlige tradisjon for å tilpasse seg og gjøre seg attraktivt for potensielle kunder. Staten er der uansett, du kan ikke velge om du vil betale skatten din til skatteetaten eller til FunTax AS, eller om du vil ha stonaden din fra Nav eller Leva Livet ASA.

til side 2 →

Godt språkår!

2013 er det nasjonale Språkåret. Med statsstøtte fra Kulturdepartementet og organisering under Nynorsk kultursentrum er Språkåret 2013 eit stort prosjekt som skal «bli ei raus feiring av språklege skilnader og mangfald». Ved å følge den offisielle språkpolitikken, mållova og den nordiske språkkonvensjonen kan du som statstilsett vere med på å ta vare på det språklege mangfaldet i landet vårt. I Språkåret skal vi gle oss over denne rikdommen, debattere språklege spørsmål og tenkje over kva språk har å seie for oss. Les meir på www.spraakaret.no.

Arvidur Murud Vonen

Språkrådet

www.spraakradet.no

- Aktuelt
- Fakta om norsk
- Ordbøker
- Lov og rett
- Råd om språk
- Andre språksider

Undersøking om bruk av lover og forskrifter i saksbehandlinga

Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) har gjennomført ei ny undersøking. Formålet med undersøkinga var å finne ut kva som hindrar klart språk i lover og forskrifter, og korleis saksbehandlarar brukar lov- og forskriftstekstar i saksbehandlinga. Undersøkinga er avgrensa til dei tre forvaltningssektorane arbeid, pensjon og bustad/bygg, og ho er gjennomført i utvalde departement og direktorat, og dessutan blant saksbehandlarar i regionar eller distriktskontor som brukar regelverket. Undersøkinga finn du på www.klarspråk.no.

Klart språk i staten

Prosjektet «Klart språk i staten» er no offisielt avslutta, men klarspråks-samarbeidet til Språkrådet og Difi held fram.

Nettstaden klarspråk.no skal framleis innehalde oppdatert og nyttig stoff om godt språk og språkarbeid i det offentlege. Her finn du mellom anna skriveverktøy, prosjektverktøy og informasjon om aktuelle arrangement. Difi og Språkrådet held fram med klarspråkskurs og nynorskurs og med å arrangere seminar og konferansar der klarspråksfolk kan møte kvarandre og lære og bli inspirerte. Statsorgan skal framleis få fagleg hjelp av Difi og Språkrådet til å gjennomføre språkforbetringsprosjekt. Og Klarspråksprisen skal framleis delast ut av fornyingsministeren kvart år!

➔ *Språkets gylne middelvei ... fra side 1*

Språket i staten

Statsorganer er pålagt å formidle rettigheter og plikter til brukerne sine. Et eksempel er veiledningsplikten som går fram av forvaltningsloven § 11. Mange brev, for eksempel fra Nav, er så avsenderorienterte at man nærmest trenger et oppslagsverk anno 1870 for å forstå dem. Men det hjelper lite at informasjonen er juridisk vanntett og holder i Trygderetten hvis brukeren ikke forstår hva Nav prøver å si.

Prosjektet «Klart språk i staten» er et lyspunkt. Prosjektet har lagt vekt på å gjøre statlig ansatte mer bevisste på språket sitt og vist at det er mulig å gjøre språket i forvaltningen mer forståelig uten at det går på bekostning av det faglige innholdet. Dette har også Nav tatt inn over seg.

Endringsvilje i Nav

Tidligere undersøkelser har vist at en urovekkende høy prosentandel av Navs brukere har

problemer med å forstå vedtaksbrevene de får. I min masteroppgave «Villedende veiledning?» så jeg nærmere på Navs formidling av informasjon til brukerne via brev. Språket i brevene var ikke tilpasset mottakeren, og brevene var preget av stammespråk som gjorde budskapet vanskelig å oppfatte for mottakerne. Det siste året har Nav derfor skrevet om alle brev på fagområdene foreldrepenger, arbeidsavklaringspenger og tilbakekreving av feilutbetalte ytelser.

Nav begynte med å brukerteste de gamle brevene for å avdekke hvor problemene lå, og resultatene viste at enkelte trekk gikk igjen. Det gjaldt spesielt lovhensvisninger i løpende tekst, manglende struktur, overflødig generell informasjon, kompliserte ord og flere vedtak som lignet på hverandre. Nav har så arbeidet systematisk for å rette opp i uklarhetene.

Arbeidet har ført til en helt ny struktur i brevene og en ny måte å skrive dem på, og skal vi tro de seneste brukertestene, har Nav i stor grad lyktes. Responsen har vært positiv både hos testbrukerne og innad i etaten, og rosen

gikk blant annet ut på at språket var «dagligdags» og lett å forstå.

I Nav ser vi at prosjektet har bidratt til at man nærmer seg en gyllen middelvei språklig sett: Nav bruker fremdeles de nødvendige faguttrykkene, men beveger seg bort fra det identitetsskapende, tunge juridiske stammespråket.

Som statlig organ ønsker Nav å lage tekster som er juridisk holdbare, men som likevel kan leses av folk flest. Dette skaper en mer positiv kommunikasjonskultur mellom forvaltningen og brukerne, og staten kan spare ressurser som i dag brukes til å rette opp i misforståelser.

Silje Emilienne Aanderud-Larsen, jurist og rådgiver i Nav

Aanderud-Larsen har skrevet masteroppgaven «Villedende veiledning? Om klarspråkets betydning for forvaltningens veiledningsplikt». Du finner den under «Undersøkelser» på www.klarspråk.no.

Årets ord 2012

Å *nava* vart kåra til årets ord i 2012, og kåringa fekk mykje merksemd i media. Juryen meinte at ordet var ei kreativ nydanning som passa godt inn i det norske ordtilfanget. Etatsnamnet *Nav* vart til eit verb, å *nava*, og fekk avleiingar som *naving* og *ein navar*. Det er sjeldan at ord vert laga slik. Å *nava* vart nytta av ungdomar med tydinga å 'ta seg eit friår som er dekt av stønad frå Nav', og ordet vart ein del av eit ordskitte som gjekk føre seg i fjor. Men både å *nava* og *ein navar* er ord som har vorte nytta lenge i norsk, men med heilt andre tydingar enn denne. Det er den nye tydinga som gjer ordet til eit nyord.

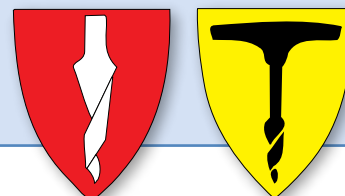
Den ekte navaren

Ein *navar* er ein (tre)bor. Reiskapsnemninga *navar* har vore utbreidd over heile landet, frå Agder via Akershus til Trøndelag og Troms. Den

gode, gamle *navaren* kjem korkje frå *Nav* eller av verbet å *nava*. Ordhistorisk har vi her ei samansmelting av *nav* og *geirr* 'spjut', altså opphavleg ein reiskap som vart nytta til å laga hol til hjulakslingar. Verbet å *nava* heng derimot saman med *ei nov* 'utvendig hjørne på hus' og tyder det same som å *lafta*.

Nemninga på den vridne reiskapen har naturleg nok vore nytta om vrangle folk (øg i samansetningar som *krok-*, *rang-*, *tverrnavar*) eller tufsar (*tot-*, *tre-*, *turrnavar*). No har desse praktiske skjellsorda fått litt vonde politiske overtonar. Vi vonar at den ulne nye tydinga (misbrukar eller berre mottakar?) ikkje lagar rot i den språklege verktøykassa.

Kommunevåpna til Meland og Skånland viser ekte navarar.

Svada i staten?

Med utgangspunkt i en langsiktig effektivisering revitaliseres informasjonsflyten i tilknytning til resultatoppnåelsen.

Det er fortsatt potensial for bedre effekt og økt treffsikkerhet av den samlede offentlige verdiskapingsinnsatsen i Norge.

En av disse setningene er hentet fra et statlig dokument, og den andre er laget av Språkrådets svadagenerator. Kan du gjette hvilken som er hvilken?

Svada betydde opprinnelig 'veltalenhet' på latin, men er i århundrenes løp blitt synonymt med ordgyteri og tomprat. Svadageneratoren til Språkrådet er en elektronisk ordgyter. Den inneholder moteord og -vendinger som man kan lage setninger av. Setningene er grammatisk fullverdige, men ganske meningsløse. Generatoren brukes flittig, forhåpentlig for moro skyld, og noen statskribenter innrømmer at det er som å spille seg.

Ordgyting skyldes sjelden vond vilje. Statlig svada kan bunne i en ubevisst trang til å gjøre ting vanskeligere enn de er, eller i et ønske om å gardere seg. Tekster som strategidokumenter og planer kan være formulert omtrentlig og abstrakt med vilje, fordi de skal leses i sammenheng med andre tekster og gi rom for tolkning. Men pass deg, for ullen språkføring kan lett bli en dårlig vane.

Her har vi prøvd å beskrive noen viktige trekk ved statssvadaen. Overgangen mellom dem er glidende, men vi håper du vil gjenkjenne farenes signale.

Trekk 1: for mange ord

Noen ganger *må* man bruke mange ord, men ofte bruker vi flere enn vi trenger.

- *det foreliggende tilfellet* → *dette tilfellet*
- *spørsmål i form av henvendelser fra publikum* → *spørsmål fra publikum*
- *Området var i all hovedsak tomt for ansamliger av noen art.* → *Det var så å si ingen folk i området.*

I statens tekster ser vi ofte at enkle preposisjoner blir fortrent av lesere forbindelser som *knyttet til*, *relatert til* og *i forhold til*. Slike løse forbindelser er tvilsomme fordi de tildekker meningen. Er for eksempel *utgifter knyttet til administrasjon* noe annet enn *utgifter til administrasjon*? Og er *debatt knyttet til / relatert til / i forhold til kriminaliteten* noe annet enn *debatt om kriminaliteten*?

Hvis det er mulig å stryke et ord, stryk det. Bruk aldri et langt ord hvis et kort gjør samme nytten.

GEORGE ORWELL

Trekk 2: abstrahering

I staten har vi en tendens til å bruke abstrakte ord og vendinger i stedet for konkrete. Satt på spissen: Hvorfor skriver vi *flertindet fekalieforflytter* hvis det er *møkkagreip* vi mener? Er det fordi vi synes det låter finere?

Ord bruker man til tre ting: til å uttrykke tanker, til å skjule tanker og til å dekke over at der ingen tanker er.

GRESK FILOSOF

- *Det vil forekomme punktlighetsforstyrrelser.* → *Flere tog er forsinket.*
- *Bursdagen ligger i nær tilknytning til tidspunktet da han forsvant.* → *Han forsvant rett før/etter bursdagen.*
- *I samband med måltidssituasjonar blir kommunikasjon gjennom samtalar viktig.* Mulig budskap: *Det er viktig å snakke sammen mens man spiser.*

Tendensen til å bruke abstrakte og fjonge ord er kanskje spesielt merkbar i stillingsannonser og stillingstitler. Men vi ser det også i andre sammenhenger:

- opplæring* blir «kompetansehevende tiltak»
- den som har ansvar* blir «tjenesteeier»
- sette i gang* blir «initiere»
- viktig* blir «sentral»
- en kopp kaffe* blir «kaffeopplevelse»

Vær så konkret som mulig. Hvis du mener hammer, skriv hammer, ikke bankeredskap. Forsøk å unngå moteord og vage og upresise ord.

Trekk 3: omskrivning med substantiv

Ofte velger vi tunge og abstrakte substantiv i stedet for konkrete verb og adjektiv. Resultatet kan lett bli ordrike setninger og uklart budskap.

- *Skriveren er i en feiltilstand.* → *Skriveren virker ikke.*
- *Rådgiverstillingen omfatter en koordinerende rolle med hensyn til utstillinger.* → *Rådgiveren skal koordinere utstillinger.*
- *Saken må etterforskes med stor hurtighet og grundighet.* → *Saken må etterforskes raskt og grundig.*
- *Ved telefonisk henvendelse til oss må det ...* → *Når du ringer til oss, må du ...*

Denne tendensen er spesielt tydelig i mengdespråket: *Mer og flere / mindre og færre* blir til «økt/reduert kvantitet», «økt/reduert kvantum», «økt/reduert omfang», «økt/reduert volum», «et økende/reduert antall».

Et ikke ubetydelig forbedringspotensial

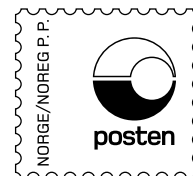
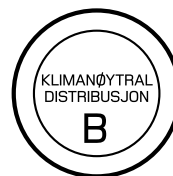
Eksemplene over er virkelige og viser hvordan forholdsvis greie og enkle budskap kan forvanskes unødige.

Det kan ta tid å endre skrivestil, men det er verdt tid og krefter. For under hensyntagen til en optimal ressursutnyttelse og en resultatorientert målsetting er det et ikke ubetydelig forbedringspotensial i forhold til grad av språkmessig klarhet i forlengelsen av en kommunikativ realitetsorientering. Gode ord gjør stundom store verk!

PS. Den første setningen i innledningen er laget av svadageneratoren. Generatoren finner du på www.klarspraak.no under «Språkhumor».

Hvorfor skriver vi flertindet fekalieforflytter hvis det er møkkagreip vi mener?

Returadresse:
Språkrådet
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

SPRÅKTIPS

SPRÅKEGGET

Bidrag til denne spalten er verpet av skrivende mennesker i stat og presse. Dagens eksempel er hentet fra en annonse:

Pris kr 495,- pr person for bufeet med kaffe og underholdning.

Er det kaffe og kulokk det går ut på, da – eller?

PS: Hvis du insisterer på å forkorte «per», skal det være med punktum: pr.

DIKTET

SNE

er vand under frysepunktet.
Ser man nærmere på et snefnug
forekommer forklaringen
utilstrækkelig.

Ivan Malinowski

MÅLTROSTEN

Noreg er namnet

Mange spør Språkrådet om kva landet vårt heiter på nynorsk. Har det vorte lov å skriva *Norge*, eller er *Noreg* framleis det einaste korrekte?

Vi kan tenkja oss fleire grunnar til at folk undrast. For det første er det mange nynorskbrukarar som faktisk skriv *Norge*. For det andre er det nok ein del som minnest at det dåverande Norsk språkråd ønskte å innføra *Norge* som sideform ved sida av *Noreg* i 1996. Dette framlegget vart avvist av Kulturdepartementet. For det tredje tenkjer nok somme at *Norge* kan ha kome inn som del av nynorskrettskrivinga av 2012, men rettskrivingsnemnda såg det ikkje som del av sitt mandat å ta stilling til landsnamnet.

Før 1917 var det forresten *Norig* som var eineform i rettskrivinga. Frå 1917 til 1938 var *Norig* og *Norge* jamstilte former. I 1920- og 30-åra vart forma *Noreg* stadig vanlegare, og sidan 1938 har *Noreg* vore eineform i nynorsk.

Dersom ein skal følgja gjeldande rettskriving, heiter altså landet *Noreg*.

BOKFINKEN

Frafall og forfall

Når er det *frafall*, og når er det *forfall*? *Forfall* (av *forefalle*, eg. 'inntruffet hending') kan bety 'fraværsgrunn' eller 'avbud':
Hun meldte forfall til møtet.

Han hadde gyldig forfall.

Det kan også bety 'siste betalingsfrist':
Fakturaen må betales ved forfall.

Verbet *forfalle* kan bety 'skulle betales':
forfalte renter.

Frafall kan bety 'manglende oppmøte', men det er ikke helt det samme som *forfall*. En kan melde *forfall* (på forhånd), men ikke *frafall*.

Det var stort frafall ved eksamen.

Det var stort frafall, for mange hadde meldt forfall.

Verbet *frafalle* kan bety 'oppgi, avstå fra, gi avkall på':

frafalle et krav, et forslag

frafalle en siktelse, en tiltale

Kravet ble frafalt før det forfalt til betaling.

Omtrentlighetseksplasjon

«Innbrudd har gått ned, mens tyveri omtrent har eksplodert.» Om lag slik lød det i en statskanal forleden dag. Nestenulykker kan vi både forstå og leve med, men omtrentseksplasjoner får det til å gå rundt for oss.

Omtrent betyr sånn cirka/sirka 'om lag'. Det er helt på sin plass der det er slingringsmonn på begge sider: *omtrent halvdelen*. Men når vi nærmer oss enden på en skala, per definisjon ensidig, finnes det et bedre ord, nemlig *nesten*: *nesten alt*, *nesten ingenting*. Også: *nesten* (eller *nær*) *halvdelen* (ensidig, nedenfra). Man kan altså nyansere slik:

Usikkerhet på begge sider: *om lag*, *omtrent*, *cirka/sirka*.

Ensidig tilnærming: *nesten*, *nær* (nynorsk og tradisjonelle målføre også *mest*, *mesta*).

Vi trenger heller ikke *eksplodere* i tide og utide. *Befolkningsseksplasjon* er riktignok innarbeidet for voldsom/brå befolkningsøkning (nynorsk *folkeauke*), men verbet *eksplodere* i betydningen 'øke brått/voldsomt' har vi alltid gode

alternativer til. Et av de beste er *gå/skyte i været*. Dette *været* kan komme vel med i andre sammenhenger også. Da finansministeren i samme sending i ovennevnte kanal omtalte en *akselererende* utvikling, sa han beint fram at den hadde *skøti fart*.

Man kan altså godt ha beina på jorda når utviklingen tar av.

Ordklekkning

Er det berre vi i Språkrådet som framleis tyr til apostlanes tastar (penn og blyant) på møte? Vår mest trufaste ordklekkjar i Statsarkivet får «akutt skrive tørke» av den «arkaiske problemstillinga» sviktande møtepenn. Og ho minner på faren for at *pennestreik* skal gjera ein *penneufør* til å setja sluttstrek for møtet. Vår faste psykiater ved Universitetssjukehuset i Nord-Noreg legg vekt på den vonde opplevinga av *pennepek/-strek* eller *blekkstreik*. Sjølve pennen kallar han *tørrpenn*, for det liknar på tørrpinn. Greitt – vi tek eit hint! Frå

tverr og innful penn til ditto datamaskin: Når det går usedvanleg tregt eller låser seg nett når du skal visa nokon noko på skjermen (ikkje elles). Kva kan vi kalle det? Det er lov å bruka fleiordsuttrykk. Skriv til stat@sprakradet.no.

STATSSPRÅK

Bladet for godt språk i staten

Telefon til Språkrådet og Statsspråk:
22 54 19 50

Redaktør:
Torunn Reksten, stat@sprakradet.no

Abonnement og adresseendring:
bestilling@sprakradet.no

Utforming: Beate Syversen, beate@b-7.no

Trykk: Zoom Grafisk

Opplag: 17 500
Redaksjonen avslutta: 21.02.2013

ISSN 0805-164X